

აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსი  
გრიგოლ II (ლორთქიფანიძე)

**Grigol II (Lortkipanidze) - Catholicos of Abkhazia  
(Western Georgia)**

**ირაკლი ლორთქიფანიძე**

გელათის სასულიერო აკადემია და სემინარია  
საქართველო, ქუთაისი

**Irakli Lortkipanidze**

Gelati Theological Academy and Seminary  
Georgia, Kutaisi

**ABSTRACT**

The Diocese of Abkhazia in Western Georgia has played a significant role in the history of the Apostolic Autocephalous Orthodox Church of Georgia. Throughout its existence, it was led by numerous distinguished hierarchs. From 1696 to 1742, Grigol II (Lortkipanidze) served as the Catholicos of Abkhazia for a remarkable period of 46 years. Various charters, archival materials, and museum documents provide valuable information about the life and activities of Grigol II, the Catholicos of Abkhazia. In 1701, Dosítheos, the patriarch of Jerusalem, sent a letter to Grigol II, acknowledging his position as the Catholicos of Abkhazia. Pope Clement XI also informed Sulkhan-Saba Orbeliani and Catholicos Grigol Lortkipanidze about sending missionaries to Abkhazia and sought their assistance. Grigol II undertook the restoration of agriculture that belonged to the Diocese of Abkhazia and reclaimed some of the estates seized by feudal lords in Odishi, Guria, and Racha. He notably provided support to the oppressed Catholic serfs who were forcibly relocated across the Enguri River. Grigol II actively participated in the political affairs of the time. As the leader of the Church in Western Georgia, Grigol Lortkipanidze is referred to as both Catholicos and Patriarch. Grigol II, the Catholicos of Abkhazia, passed away in 1742. Renowned writer and theologian Nikoloz Cherkezishvili-Rustveli composed a eulogistic sermon highlighting the merits of Grigol Lortkipanidze in his iambic verse. This article draws upon museum documents and scholarly literature, some of which are being introduced into academic circulation for the first time.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) საკათალიკოსოს ისტორია, აფხაზეთის კათალიკოს გრიგოლ II-ის მოღვაწეობა.

**Keywords:** History of the Catholicos of Abkhazia (Western Georgia), the work of the Catholicos of Abkhazia Gregory II.

„გრიგოლ მეორე ბეჟან ლორთქიფანიძის ძე,  
იყო კაცი გონიერი, დიდი გავლენა იქონია  
მაშინდელ აწეწილ სამეფო საქმეთა დაწყნარებაში“  
მღვდელი პოლიევქტოს კარბელაშვილი

საქართველოს მართლმადიდებელი სამოციქულო ავტოკეფალური ეკლესიის მრავალსაუკუნოვან ისტორიაში აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) საკათალიკოსოს მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია.

საქართველოს (ისტორიული კოლხეთის) ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში – თანამედროვე აფხაზეთის ტერიტორიაზე – ქრისტიანობის გავრცელება I საუკუნეში მოციქულების სამისიონერო მოღვაწეობასთან არის დაკავშირებული (გამახარია 2006: 27).

#### აფხაზეთის საკათალიკოსოს დაარსება

აფხაზეთში პირველი სამღვდელმთავრო კათედრის დამაარსებლად, ქართული ისტორიული წყაროების თანახმად, მიჩნეულია წმინდა ანდრია მოციქული: „პირველ წოდებულსა ანდრიას მოეცა ჩრდილოეთისა ქვეყანა მოქცევად ჩინებითა წ[მიდ]ისა ღვთისმშობელისათა“ (კაკაბაძე 1921: 139).

აფხაზეთში ქრისტიანობის გავრცელება მოციქულთა მოღვაწეობის შემდგომ პერიოდშიც გრძელდებოდა (გამახარია 2005: 47).

აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) საკათალიკოსოს დაარსების თარიღთან დაკავშირებით აზრთა სხვადასხვაობაა. ზოგიერთი მკვლევარი საკათალიკოსოს დაარსებას მიაკუთვნებს IX საუკუნეს, ზოგი – X საუკუნის II ნახევარს, ზოგი კი – XII-XIII საუკუნეებს (ჯაფარიძე 2015: 302).

XV საუკუნიდან, საქართველოს პოლიტიკურად დაშლის შემდეგ, აფხაზეთის საკათალიკოსო მცხეთის საკათალიკოსოს გამოეყო. ქართლის კათალიკოსისა და აფხაზეთის კათალიკოსის ურთიერთმიმართება საგრძნობლად შეიცვალა. აფხაზეთის კათალიკოსის უფლებამოსილების ამღლებას ადასტურებს კათალიკოს გრიგოლის 1733 წლის სიგელი (ტყეშელაშვილი 2014: 190), რომელშიც ვკითხულობთ: „დიდათ ეღვაწათ მეფეთა, მთავართა და დარბაზიერთა განდიდება ცათა მოზამავისა კათოლიკე ეკლესიისა ბიჭვინთისა ღვთისმშობელისა და სამოციქულოსა საყდრისა და მას ზედა მჯდომარისა კ[ათალიკო]ზისა ამღლებად და აღმატება, რათა შეკრვითა და განხსნითა მისითა ეგნენ სამეფონი ესე ლიხთ

ამერეთისა აფხაზეთისა და ყოვლისა ჩრდილოეთისა ეკლესიანი“ (კაკაბაძე 1921: 139).

ფეოდალური დაქუცმაცებულობის პერიოდში დასავლეთ საქართველოში ქრისტიანული სარწმუნოების შენარჩუნებაში ქართულმა ეკლესიამ გარკვეული როლი შეასრულა. რელიგიურ მომენტს დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა იმ დროის პოლიტიკურ ბრძოლაში. აფხაზეთის ანუ დასავლეთ საქართველოს საკათალიკოსოს არსებობა ხელს უწყობდა იმერთა მეფეების ბრძოლას ქვეყნის პოლიტიკური მთლიანობის აღდგენისათვის. ქართული ეკლესიის რიგებში მრავლად იყვნენ პროგრესულად განწყობილი მოღვაწეები, რომლებიც საგარეო მტრების წინააღმდეგ ბრძოლის წარმატებას ხელს უწყობდნენ (ჩხარტიშვილი 1973: 484). ეროვნული ინტერესების სადარაჯოზე იდგა აფხაზეთის კათალიკოსი გრიგოლი (ლორთქიფანიძე).

აფხაზეთის კათალიკოსის გრიგოლ II-ის (ლორთქიფანიძე) შესახებ მდიდარ ინფორმაციას შეიცავს ცალკეული სიგელ-გუჯრები, საარქივო თუ სამუზეუმო დოკუმენტები. მის შესახებ მასალები დაცულია საქართველოს ეროვნულ არქივში, რომელთაგან ზოგიერთი გამოქვეყნებულია სარგის კაკაბაძისა და ისიდორე დოლიძის მიერ. ასევე, ხელნაწერები დაცულია კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში, რამდენიმე დოკუმენტი გამოაქვეყნა ექვთიმე თაყაიშვილმა.

#### წარმომავლობა

„ქართლის ცხოვრების“ მიხედვით, გრიგოლი იყო თავად ბეჟან ლორთქიფანიძის ძე. ვახუშტი ბატონიშვილი წერს: „დასუეს კათალიკოზად ბეჟან ლორთქიფანიძის ძე გრიგოლი“ (ვახუშტი 1973: 860). ო. სოსელია წიგნში „ნარკვევები ფეოდალური ხანის დასავლეთ საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური ისტორიიდან“ წერს: „ბეჟანი იმ ძლიერ თავადთა რიგებშია, რომელნიც XVII საუკუნის მეორე ნახევარში იმერეთის სამეფოს საქმეებს თავიანთი ნებისამებრ წარმართავენ. აღნიშნულ პერიოდში ბეჟანი უკვე ფრიად წარჩინებული თავადია. მას მოლარეთუხუცესისა და „ქუთაისის ქალაქის მოურავის“ სახელოები აქვს. სათავადო სახლის უფროსადაც იგი ზის. ბაგრატ IV-ის მიერ 1669 წელს რუსთ ხელშეწივის ალექსანდრესათვის გაგზავნილ წიგნში ბეჟანი „დიდი ბაიარად“ (დიდებულ თავადად) არის წარმოდგენილი. ლორთქიფანიძეთა გვარი ამ დროს თავისი პატივით აგიაშვილების, წულუკიძეების, წერეთლების, აბაშიძეებისა და იაშვილების საგვარეულოებზე წინ დგას“ (სოსელია 1973: 141).

მღვდელი პოლიეექტოს კარბელაშვილი წიგნში „იერარქია საქართველოს ეკლესიისა, კათალიკოსნი და მღვდელმთავარნი“ კათალიკოს გრიგოლის წარმომავლობის შესახებ აღნიშნავს, რომ „გრიგოლ მეორე იყო ბეჟან ლორთქიფანიძის ძე“ (კარბელაშვილი 1900: 209).

აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ „მოლარეთუხუცესისა და ქუთაისის მოურავის სახელოები ბეჟანს ბაგრატ IV-ისაგან უნდა ჰქონდეს მიღებული.

ბეჟანი დიდად ერთგულობს მას. სეხნია ჩხეიძის გამცემლობით 1666 წელს ოსმალთა მიერ დაპყრობილი ქუთაისის ციხე ბეჟანმა გაათავისუფლა“ (სოსელია 1973: 141-142). ვახუშტი ბატონიშვილი წერს: „იცა ჟამი მოურავმან ბეჟან ლორთქიფანიძემან, შეეტყუა ქუთაისის ციხესა, მოსრნა ოსმალნი“ 1667 წელს და ეს ციხე ბაგრატ IV-ს გადასცა (იქვე: 142).

#### კათალიკოსად კურთხევა

აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) საკათალიკოსო ტახტზე არაერთი ღირსეული იერარქი მოღვაწეობდა, რომელთა შორის კათალიკოს გრიგოლ II-ს<sup>1</sup> (ლორთქიფანიძე) გამორჩეული ადგილი უჭირავს.

1693 წელს გარდაიცვალა აფხაზეთის კათალიკოსი დავითი (ნემსაძე, კათალიკოსობდა 1673-1693 წლებში) და საკათალიკოსო ტახტზე 1696 წელს აღსაყდრდა გრიგოლ II (ლორთქიფანიძე), რომელიც 46 წელი განაგებდა აფხაზეთის საკათალიკოსოს.

გრიგოლის საკათალიკოსო ბეჭედზე შემდეგი წარწერა იკითხება: „ქ. მეუფე და მღვდელმთავარი აფხაზეთის კ-ში გრიგოლ. ქ-კს ტპდ“. წარწერაში ქორონიკონით აღნიშნული თარიღი 1696 წელს შეესაბამება, რაც მისი კათალიკოსად დადგინების თარიღად არის მიჩნეული (ქორიძე 2021: 153).

ისტორიკოსი ბაბილინა ლომინაძე აღნიშნავს: „გრიგოლ კათალიკოსს აფხაზეთის კათალიკოსებს შორის საპატიო ადგილი უჭირავს. თავისი დროისათვის იგი მოწინავე პიროვნებაა. ამ ენერგიულმა საეკლესიო მოღვაწემ კათალიკოსობა მაშინ დაიწყო, როცა ლიხთ-იმერეთში გავრცელებული იყო „ტყვის ყიდვა მაჰმადიანთა ზედა“ და „ოხრება ქვეყანათა“ (სოსელია 1973: 143-144).

საქართველოს ისტორიაში XVIII საუკუნე ერთ-ერთი ურთულესი პერიოდი იყო. დასავლეთ საქართველო ოსმალთა ბატონობისა და ტყვეთა სყიდვის გამო გადაშენების საფრთხის წინაშე იდგა. „XVIII საუკუნის პირველ ნახევარში კოდორსა და ენგურს შორის XVII საუკუნის 80-იანი წლებიდან ჩამოსახლებულ აფხაზებს შორის მაჰმადიანობის გავრცელება დაიწყო. თურქეთის ძალადობამ ადგილობრივი ფეოდალები აიძულა მიეტოვებინათ ყმა-მამული, რომელსაც გამაჰმადიანებული აფხაზი ფეოდალები იკავებდნენ. შემონახულია ამ მხარის ფეოდალის ბეჟან ჯაიანის პირობის წიგნი გრიგოლ კათალიკოსისადმი. ჯაიანი აღნიშნავს, რომ „ჩვენი ქვეყანა თათრის ხელად შეიქნა და იქ აღარ გვედგომებოდა“. როგორც მრავალ სხვას, ისე ჯაიანსაც ეკონომიური დახმარება კათალიკოსმა აღმოუჩინა. გრიგოლ კათალიკოსი თავისი ხანგრძლივი მოღვაწეობის მანძილზე (1696-1742) ენერგიულად იბრძოდა ტყვის ყიდვისა და მაჰმადიანობის გავრცელების წინააღმდეგ. XVIII საუკუნის დასაწყისში, რადგანაც „იმერეთს თათრებისგან დიად ძალი დამართებოდათ და ქრისტიანობა

<sup>1</sup>. გრიგოლ I აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსს, როგორც ჩანს, 1639-1640 წლებში სულ რამდენიმე თვის განმავლობაში ეჭირა საკათალიკოსო ტახტი (გამახარია 2005:216).



მოუძღვრებული იყო“, მან პირობა დაადებინა იმერეთისა და ოდიშის თავადებს: „იმერეთის წასახდენად და ასაოხრებლად ჩვენ თათარს არც პირი მივცეთ, და თუ ვინ იცის და თათარი ლაშქრით აქ ჩამოვიდეს იმერეთის წასახდენად. ჩვენ არც მივიდეთ მასთან და უწინამძღვროთ და არც მათი ვიწამოთ რა“. ფიცის დამდებმა ფეოდალებმა კათალიკოსს აღუთქვეს, რომ ყოველგვარ ღონეს იხმარდნენ თურქთაგან ქუთაისის ციხისა და იმერეთის გასათავისუფლებლად. 1701 წელს ოდიშის გამგებელმა ლიპარტიანმა ფიცით აღუთქვა კათალიკოსს ტყვის ყიდვის „გადაგდება“ (ჩხარტიშვილი 1973:484-485).

მღვდელ პოლიევქტოს კარბელაშვილის ცნობით, აფხაზეთის კათალიკოს გრიგოლს 1701 წლის სექტემბერში ეპისტოლე გამოუგზავნა იერუსალიმის პატრიარქმა დოსითეოსმა<sup>2</sup> (კარბელაშვილი 1900: 209). გრიგოლ II დაუცხრომლად იბრძოდა დასავლეთ საქართველოში ტყვეთა სყიდვის წინააღმდეგ, რომლის ოფიციალურად აკრძალვის მიზნით საეკლესიო კრების მოწვევას ურჩევდა მას იერუსალიმის პატრიარქი დოსითეოსი (ქორიძე 2021: 254). თედო ჟორდანიას კათალიკოს გრიგოლის შესახებ აღნიშნავს: „ამის დროსვე შესდგა კრება, რომელმაც აღკრძალა ტყვეთა გაყიდვა“ (ჟორდანიას 1913: 262).

1707-1710 წლებში იმერეთის საკათალიკოსო ყმებს კათალიკოსმა ფიცი დაადებინა, რომ ისინი ტყვის ყიდვის საქმეში არ გაერეოდნენ. 1709 წელს თავადმა ჩიჩუებმა კათალიკოსს აღუთქვეს, რომ მათ მამულში ტყვის მყიდველი არ გაეჩრებინათ. 1717 წელს კათალიკოსი ბეჟან დადიანს ოდიშში მღვდელმსახურების შეწყვეტით დაემუქრა და ფიცი დაადებინა, რომ მის სამფლობელოში ტყვის ყიდვას აკრძალავდა. გრიგოლ კათალიკოსი კავკასიის მთიანეთის მოსახლეობაში ქრისტიანობის აღდგენასაც ცდილობდა (ჩხარტიშვილი 1973: 484-485).

გრიგოლ II-მ ჭყონდიდის საეპისკოპოსო კათედრა სამიტროპოლიტოდ აქცია და მისი მღვდელმთავარი მიტროპოლიტის პატივში აიყვანა. 1714 წელს მან ჭყონდიდელ ევდემონს (ლოლობერიძე) მიტროპოლიტობა მიანიჭა (ქორიძე 2021: 254).

ქართულ ხელნაწერებში შემონახულია ერთგულების წიგნი ევდემონ ჭყონდიდელისა კათალიკოს გრიგოლისადმი, რომელშიც ვკითხულობთ:

„ქ. ნებითა და წყალობითა ღმრთისათა და ყოველთა მისთა წმიდათა თავსმდებობითა და შუამდგომლობითა, ესე საბოლოოდ გასათავებელი პირი და წიგნი მოგართვით თქუნენ, ჩრდილოსა და აფხაზეთისა კათალიკოსს პატრონს გრიგოლს ჩუნენ, ჭყონდიდელმან ლოლობერიძემან ევდემონ, ასრე და ამა პირსა ზედან, რომ: ბატონის დადიანის ბეჟანის სიტყვით და ბრძანებით მიტროპოლიტად კურთხევას შემოგეხვეწეთ და მოგახსენეთ. სხუას ჟამს ჭყონდიდელი მიტროპოლიტად კურთხეულნი არ ყოფილან.“

<sup>2</sup> იგულისხმება დოსითეოს II ნოტარა, რომელიც იყო იერუსალიმის პატრიარქი 1669-1707 წლებში. იგი ორჯერ 1658-1659 და 1681-1683 წლებში იმყოფებოდა საქართველოში (თაყაიშვილი 1913:28-29).

და მერმე სხუანი ებისკოპოსნი, რომელიცა მიტრ[ო]პოლიტად თქუენგან იკურთხნენ, მართებულად ვერც სათნო გეყვენ და ვერც მცნება და სამსახური თქუენი მართებულად აღასრულნეს.

ჩუენ წინანდელნი ჭყონდელნი ძველთა და დიდთა ჯელმწიფეთაგან დიდად პატივცემულნი ყოფილან მონასტრითაც, სიმდიდრითაც და მამულითაც, მაგრამ მიტრ[ო]პოლიტად კურთხევა არ ჰქონიათ.

აწ, რადგან ჯერ ღმრთის ბრძანებით და მერმე ბატონის დადიანის წყალობით ჩუენზედ მიტრ[ო]პოლიტობის კურთხევა მოიღეთ...“ (დოლიძე 1970: 763-764).

ქართველი მეცნიერის, საზოგადო მოღვაწისა და კათოლიკე მღვდლის, მიხეილ თამარაშვილის ცნობით, რომის პაპმა კლიმენტი XI-მ სულხან-საბასა და აფხაზეთის კათალიკოს გრიგოლ ლორთქიფანიძეს წერილობით აცნობა [აფხაზეთში] მისიონერების დანიშვნის შესახებ და თხოვა მათ დახმარება აღმოეჩინათ პატრებისათვის (გამახარია 2005: 302).



1715 წლის 7 მაისით დათარიღებულ რომის პაპის, კლიმენტი XI-ის<sup>3</sup> მიერ აფხაზეთის კათალიკოს გრიგოლისადმი (ლორთქიფანიძე) გამოგზავნილ ეპისტოლეში ვკითხულობთ:

„პატივცემულ ჩვენს ძმასა, სამეგრელოს პატრიარქს, პაპი კლიმენტი XI.

„პატივცემულო ძმაო, მშვიდობა და ღვთის ნათელი!

„ვინაიდან ჩვენის მწყემსებრის ვალდებულების გამო, მოვალე ვართ მამობრივი მზრუნველობა ვიქონიოთ მთელი ქვეყნის ყველა ქრისტიანებისათვის, ამიტომ სხვას არას ვნატრობთ, მის უმეტეს, რომ ყველა თვითეული მათგანი შეუდგეს ჭეშმარიტ საუკუნო ცხოვრების გზას... გულმოდგინეთ გვედრებით, რათა მოციქულებრივი მისიონერები, რომლებიც... უნდა გამოგზავნოთ, გულკეთილად დაიფაროთ და თქვენის მფარველობით შეეწიოთ მათ...“

დაგვარწმუნეს თქვენს პატიოსნებასა და სიმართლის მოყვარეობაზედ...

აწ მხურვალედ ვვედრებით ყოვლის სიკეთის მომნიჭებელ უფალსა, რათა თქვენს ძმობას მიჰმადლოს ყოველი ბედნიერება და ჰყოს თვისის მოწყალებით, რომ სანთელი ფერხთა შენთა იყოს სიტყვა შენი და ნათელი ადგილთა შენთა.

რომი. 7 მაისისა, 1715“ (თამარაშვილი 2011: 332-333).

გრიგოლმა აღადგინა საკათალიკოსოს დაცემული მეურნეობა, დაიბრუნა ოდიშის, გურიის სამთავროებსა და რაჭის საერისთავოში ფეოდალებისაგან მიტაცებული ზოგიერთი საკათალიკოსო მამული; საკათალიკოსოს შემოსავლის გაზრდის მიზნით ადრე გაუქმებული ფულადი ბეგრის ნაცვლად შემოიღო სანთლის ბეგარა, ამითვე შეცვალა ნატურალური საკომლო ბეგრის ნაწილიც. მონაწილეობდა იმერეთის

<sup>3</sup>. რომის პაპი - 1700-1721 წლებში - <https://www.vatican.va/content/vatican/en/holy-father/clemente-xi.html>- დამოწმება: 25.01.2023

სამეფოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში, ეკავა ლეგიტიმისტური პოზიცია (ლომინაძე 1978: 267). დიდ როლს თამაშობდა აფხაზეთის საკათალიკოსო გრიგოლ ლორთქიფანიძის მეთაურობით. ეკლესია რჩებოდა დასავლეთ საქართველოს ერთადერთ გამაერთიანებელ ძალად; იმ უმძიმეს ყამს მთელი ეს რეგიონი მან გამუსლიმანებას გადაარჩინა (გამახარია 2005: 297).

### შესაწირი ბიჭვინთის ღვთისმშობლისადმი

აფხაზეთის კათალიკოს გრიგოლ ლორთქიფანიძეს ბიჭვინთის ღვთისმშობლისადმი განსაკუთრებული პატივისცემა და სასოება გააჩნდა, რასაც ადასტურებს ერთ-ერთი სიგელი: „...ყოველი არსება ხორცთა ჩემთა გიძღვენ და შემოგწირე შენ, ცათა და ქვეყანისა დედოფალო, ანგელოზთა და კაცთა შემაერთებელო მამისაგან დაუსაბამოსა სძლად გამორჩეულო და ძისა მხოლოდშობილისა უბიწოდ მშობელო ბიჭვინთისა ღვთისმშობელო, შენ შეგვედრებ ყოველსა ცხოვრებასა ჩემსა და სასოებასა და მოგახსენებ ამ აგარაკთა, სოფელთა, გლეხთა, სასახლეთა და ეკლესიათა, რამოდენიცა სახელდებით სიგელითა ამით სამკვიდროდ დაგვიდგია და შემოგვიწირავს, ზოგი თავით ჩემით ნაშოები და ზოგი რომელიმე საყდრისა მამული სხვათაგან დაჭერილი მრავლის გარჯით ამომიხსნია...“ (კაკაბაძე 1921: 140).



კათალიკოსმა გრიგოლმა ბიჭვინთის ღვთისმშობლისათვის შეაწირვინა ყმამამული იმერეთის მეფეებს გიორგი VI-სა (1703-1711, 1713; 1716-1720 წლებში) და ალექსანდრე V-ს (1720-1740, 1741-1752 წლებში), ოდიშის გამგებელს გიორგი ლიპარიტიანს, დიდ ფეოდალებს ხახუ ჩიჩუას, ფირან მხეიძეს, ქაიხოსრო იაშვილსა და სხვ. (მეტრეველი 2010: 142). კათალიკოსმა გრიგოლ ლორთქიფანიძემ ბიჭვინთის ღვთისმშობელს ცოლშვილიანად შესწირა ბიბია ბოლქვაძე, რომელიც „აფხაზს ცოლშვილიანად წაეყვანა“ (გამახარია 2005: 282).

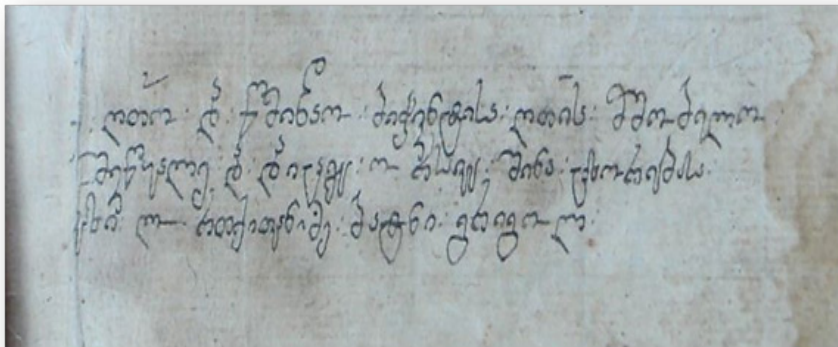
გრიგოლ II-მ აღადგინა საკათალიკოსოს დაცემული მეურნეობა, დაიბრუნა ოდიშისა და გურიის სამთავროებში, აგრეთვე, რაჭის საერისთავოში ფეოდალებისაგან მიტაცებული ზოგიერთი საკათალიკოსო ყმები და ბიჭვინთის ღვთისმშობელს შესწირა (მეტრეველი 2010: 142).

### ტიტული

გრიგოლ II (ლორთქიფანიძე), როგორც დასავლეთ საქართველოს ეკლესიის მეთაური, იხსენიება როგორც კათალიკოსად, ასევე პატრიარქად. ქუთაისის ისტორიულ მუზეუმში, ხელნაწერთა განყოფილებაში,



დაცულია XVII საუკუნის ტიპიკონი. ხელნაწერზე იკითხება შემდეგი წარწერა: „ღ[მერ]თო და წმინდაო ბიჭვინტისა ღ[ვ]თისმშობელო, შეიწყალე და დაიცევ ორსავე შინა ცხოვრებასა კ[ათოლიკო]ზი ლორთქიფანიძე ბატ[ონი] გრიგოლ“ (ქიმ. K-11). ამავე ტიპიკონზე სხვა ხელით უფრო გვიანდელ წარწერაში მოხსენიებულია კათალიკოსი ზაქარია ქვარიანი (ტყეშელაშვილი 2017: 56).



XVII ს. ტიპიკონი, ქუთაისის ისტორიული მუზეუმის ხელნაწერი - K-11

აფხაზეთის კათალიკოსები დავითი (ნემსაძე) და გრიგოლი (ლორთქიფანიძე) მოხსენიებულია იერუსალიმის ჯვრის მონასტრის აღაპებში: „მოიკსენე, უფალო, ყოველნი იმერელნი მართლმადიდებელნი აფხაზეთის კ-ში დავით, აფხაზეთის კ-ში ლორთქიფანიძე გრიგოლის“ (Mappx 1914: 22).

1715 წელს რომის პაპის კლიმენტი XI-ის მიერ გრიგოლ ლორთქიფანიძისადმი გამოგზავნილ ეპისტოლეში იგი მოხსენიებულია პატრიარქად: „პატრიარქულ ჩვენს ძმასა, სამეგრელოს პ ა ტ რ ი ა რ ქ ს, პაპი კლიმენტი XI“ (თამარაშვილი 2011: 332).

პატრიარქად გრიგოლ II მოხსენიებულია 1730 წლის ახლო ხანებში ქუთათელ მიტროპოლიტ ტიმოთე გაბაშვილის მიერ დახატულ რუკაზეც, რომელიც იმერეთის მეფეს რუსეთში გაუგზავნია. რუკის შუა ნაწილში გამოსახული იყო „ქუთაისის ციხე“, რომლის ქვეშაც შემდეგი წარწერაა: „მეფე მელეთინწკისა: ალექსანდრე: მართლმადიდებელი გვირგვინოსანი თანადგომითა პ ა ტ რ ი ა რ ქ ი ს ა ჩვენისა გრიგოლისათა: და ყოველთა ერთათა“ (ტყეშელაშვილი 2016: 11-12).

გრიგოლ II პატრიარქად იხსენიება 1733 წელს შედგენილ სიგელში, რომელშიც ვკითხულობთ: „...კათალიკოზი [ლორთქიფანიძე] პატრიარქი გრიგოლ მივბამევედ წინათქმულთა კათალიკოზთა და არა დავსცხერ ძღუნის შემწირველობასა მცირედისაგან დიდად და დიდისაგან უმეტესობად სარწმუნო ვიყავ...“ (კაკაბაძე 1921: 139).



კათალიკოს გრიგოლ ლორთქიფანიძის მიერ შუშანიებისადმი მიცემულ წყალობის წიგნში ვკითხულობთ: „ქ. ჩუენ კურთხეულმან აფხაზეთისა კზნ [კათალიკოზმან] პატრონმან გრიგოლ ესე წყალობის წიგნი გიბოძე შენ, შუშანიას, ხუცეს გაბრიელს და შენს ძმას მამისთვალს და სხვათა შვილთა და შთამომავალთა...“ (ჩიტაია 2017: 167).

#### გარდაცვალება

„ქრისტეს მიერ კურთხევით კურთხეული ჩრდილოსა და აფხაზეთის კათალიკოზი ლორთქიფანიძე პატრონი გრიგოლი“ გარდაიცვალა 1742 წელს (ქორიძე 2021: 254). შესაძლოა იგი დაკრძალული იყოს გელათში (ტყეშელაშვილი 2007: 94).

ცნობილი მწერალი და ღვთისმეტყველი ნიკოლოზ ჩერქეზიშვილი-რუსთველი თავის შედგენილ იამბიკოში, რომელიც კიდურწერილობით იკითხება – „ნიკოლოზ რუსთველი ვმუსიკოზ“, შემდეგნაირად წარმოაჩენს კათალიკოზ გრიგოლ ლორთქიფანიძის ღვაწლს:

„ნ ეტარ არს კაცი იგი, რომელსა არა ჰრწმუნეს უფროს ღმრთისა სწო რ ი გი არს საძიებელ უმეტეს ყოველთასა, რომლისა მადლი სამარადისოდ ეს უ.

კ ეთილ არს აღსარება უფლისა, რომელი ყოველთა მეუფე და უფალ არ ს

ო რღანოთა ხმა-ტკბილთა და ქნართა საღმრთოთა უბნობს დავი თ, ლ ოცვა, ვითარცა ანნას, ამისიკა ისმინა ღმერთმან, ამისთვისცა ყოველთავე ჰყო თა ვ.

ა ნგელოზებრ უცხოებს და იქმნა კათალიკოს და ნათობს, ვითარცა მზ ე, ო რხელ გაპყრობით მუხლ-მდგომი ცრემლის ჟამ ყოვე ლ, ზ ეცისა ძალნი უვის მეგობრად და წმიდა არს, ვითარცა ოქროპირ ი, რ წყავს სწავლითა იმერთა და არს მოძღურებისა ხვა ვ, უ ვის აფხაზნი საწრთენელად, რაი ჩრდილოსათვის არს მშრო მ, ს ახელით გრიგოლ, რომელ ღმრთის მეტყუელიცა მსგავსად მის ვთქ უ, თ ავს იწოდს პატრიარქ, გარნა სიწმინდით უმოყუს ბასილი ს, ვ ითარცა ნიკოლოზ, ამასცა აქვს მოწყალება, რომელი ყოველითურთ არს მსგავს ი,

ეს არს ლოდებრ სრულობით გალობისა, ხოლო მცენარობით მუსი კ, ლ ოცვა მისი მომეცინ უფალმან, რათა მე, რუსთველმან, მოვიღ ო, ი ნება ესე გუჯარი ჩემგან წერად, რომელი იამბიკოსა ამას ვმუსიკო ბ“ (ქორიძე 2021: 254-255).

2022 წელს აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოს გრიგოლის (ლორთქიფანიძე) გარდაცვალებიდან 280 წელი შესრულდა. ჩვენ მიერ წარმოდგენილ სტატიაში წყაროებსა და სამეცნიერო ლიტერატურაზე დაყრდნობით შევეცადეთ მოკლედ წარმოგვეჩინა კათალიკოსის მრავალმხრივი ღვაწლი. განხილული მასალებიდან ჩანს, თუ რა დიდი იყო კათალიკოს გრიგოლ ლორთქიფანიძის ავტორიტეტი. მის

თანამედროვეთაგან, შემდგომში ისტორიკოსებისა და მკვლევრებისაგან იგი ხასიათდება როგორც ქვეყნის გადარჩენისათვის მებრძოლი, გონიერი და სამართლიანი პიროვნება, რომლის სიტყვას ანგარიშს უწევდნენ არა მარტო ქვეყნის შიგნით, არამედ ქვეყნის ფარგლებს მიღმაც. კათალიკოსის ღვაწლი სათანადოდ არ არის დაფასებული და წარმოჩენილი. ვფიქრობთ, მომავალში მონოგრაფიის სახით კათალიკოს გრიგოლ ლორთქიფანიძის გამოცვით ცხოვრება და მოღვაწეობა.

### გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

- ბატონიშვილი 1973: ვ. ბატონიშვილი, აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, ს. ყაუხჩიშვილის რედაქციით, ტ. IV. თბილისი, 1973.
- დოლიძე 1970: ქართული სამართლის ძეგლები, ტ. III, საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლები (XI-XIX სს.), ტექსტი გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ. თბილისი, 1970.
- თაყაიშვილი 1913: ძველი საქართველო, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების კრებული, ტ. II, ე. თაყაიშვილის რედაქტორობით. ტფილისი, 1913.
- კაკაბაძე 1921: კაკაბაძე ს., დასავლეთ საქართველოს საეკლესიო საბუთები, წიგნი 1. ტფილისი, 1921.
- კარბელაშვილი 1900: იერარქია საქართველოს ეკლესიისა, კათალიკოსნი და მღვდელმთავარნი, შედგენილი მღ. პოლიევკტოს კარბელაშვილის მიერ, ტფილისი, 1900.
- ლომინაძე 1978: ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. III. თბილისი, 1978.
- Марр 1914: Марр Н., Синодикъ Крестнаго Монастыря въ Иерусалиме, Собрание древне-армянскихъ и древне-грузинскихъ текстовъ, С.-Петербургъ, 1914.
- მეტრეველი 2010: მეტრეველი რ., საქართველოს მეფეები და პატრიარქები. თბილისი, 2010.
- ჟორდანიას 1913: ჟორდანიას თ., ბიჭვინტის სიგელ-გუჯრები, ჟურნალი „განთიადი“, №1, 1913.
- ტყეშელაშვილი 2007: ტყეშელაშვილი ლ., გელათი „მეორე იერუსალიმი სხვა ათინა“. ქუთაისი, 2007.
- ტყეშელაშვილი 2014: ტყეშელაშვილი ლ., საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის ისტორიის ძირითადი საკითხები. ქუთაისი, 2014.
- ტყეშელაშვილი 2017: ტყეშელაშვილი ლ., აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს) კათალიკოსი ზაქარია ქვარიაძე. ქუთაისი, 2017.
- ქიმ: ქუთაისის ისტორიული მუზეუმი, XVII ს. ტიპიკონი, K-11.
- ქორიძე 2021: ქორიძე თ., აფხაზეთის კათალიკოსი გრიგოლ II (ლორთქიფანიძე), საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია, ენციკლოპედია, ტ. II. თბილისი, 2021.

ჩიტაია 2017: ჩიტაია გ., ხობის სიმველენი, Khobi Antiquities. თბილისი-ხობი, 2017.

ჩხარტიშვილი 1973: ჩხარტიშვილი ქ., დასავლეთ საქართველო XVIII ს. პირველ ნახევარში, საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. 4. თბილისი, 1973.

ჯაფარიძე 2015: მიტროპოლიტი ანანია (ჯაფარიძე), აფხაზეთის (დასავლეთ საქართველოს საკათოლიკოსო), საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია, ენციკლოპედია, ტ. I. თბილისი, 2015.

<https://www.vatican.va/content/vatican/en/holy-father/clemente-xi.html> (დამოწმება: 25.01.2023).